

جزییاتی از هنر اسلامی

شیلا ر. کبی

مترجم: افسون گرا

ویراستار: منصور

موزه بریتانیا

www.ketab.ir

سرشناسه: کنبی، شیلا، ویراستار

Canby, Sheila R

عنوان و نام پدیدآور: جزئیاتی از هنر اسلامی / مؤلف شیلا ر کنبی؛ مترجم

افسونگر فراست؛ ویراستار منصور احمدی.

مشخصات نشر: تهران: فرهنگسرای میردشتی، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۱۳۹ ص: مصور (رنگی): ۱۵×۱۰ س.م.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۱۴۱-۰۰-۰

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: عنوان اصلی: Islamic art in detail, ۲۰۰۵

موضوع: هنر اسلامی -- زمینه و موضوع

شناسه افزوده: فراست، افسونگر، سیمین

شناسه افزوده: احمدی، منصور، ۱۳۰۰ - ویراستار

رده بندی کنگره: ۷۳۹.۰۷/۶۲۶۰N

رده بندی دیویی: ۷۰۹/۱۷۶۷

شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۴۲۹۱۸

فرویداشتی پبلیکیشن
FIRODASHTI PUBLICATION

مؤلف: شیلا ر. کنبی	چاپخانه: ابیانه
مترجم: افسونگر فراست	چاپ اول: ۱۳۹۳
ویراستار: منصور احمدی	صحافی: سیمی ساز
مدیر هنری: فاطمه خسروجر دی	ناشر: فرهنگسرای میردشتی
صفحه آرا: فرید هنرور	شمارگان: ۲۰۰۰
مدیر تولید: علی زارعی	شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۱۴۱-۰۰-۰
لیتوگرافی: نیکان پردازش	قیمت: ۲۵۰,۰۰۰ ریال

تهران- میدان انقلاب- ابتدای کارگر جنوبی- نبش وحید نظری- مجتمع تجاری نادر

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۹۰۶۶-۰۲۱-۶۶۴۹۱۹۶۸

مشهد - چهارراه لشکر- به طرف میدان ده دی - پاساژ دیدنیها

تلفن: ۰۵۱۱-۸۵۴۴۹۵۱-۰۵۱۱-۸۵۱۴۷۶۱

www.fmirdashti.com info@fmirdashti.com

فهرست مطالب

پیشگفتار ۶

مقدمه: هنر اسلامی چیست؟ ۸

مذهب و ایمان ۴۴

دنیای لاهوتی ۵۴

دنیای ناسوتی ۶۴

جشن ۸۸

شکر ۹۸

جنگ ۱۰۴

موسیقی ۱۱۲

تور ۱۲۲

اطلاعات بیشتر ۱۳۸

صفحه اول: کاسه‌ی سفالی با پایه‌ای بزرگ، ترکیه‌ی عثمانی، سال ۵۰-۱۵۴۵ (صفحه ۸۲).
صفحه دوم: طغرای سلطان سلیمان عثمانی (۶۰-۱۵۲۰) (صفحه ۶۵)
سمت راست: بخشی از تذهیب دکوپاژ عثمانی، اواخر قرن ۱۶ (صفحه ۷۲)

پیشگفتار

و می‌برد یک موزه یا گالری می‌شویم، چگونه متوجه می‌شویم که این ممزه آثار اسلامی را در خود دارد؟ چه چیزی به ما می‌داند که این آثار بدیع هنری متعلق به دنیای مسلمانان و متعلق به فرهنگی است که از لحاظ تاریخی از اسپانیا، جنوب شرقی آسیا گسترش داشته است؟

هدف از این کتاب بررسی عناصر و موضوعاتی است که تشخیص اشکال هنری اسلامی را با درغ گسترده تاریخی - از ۶۲۲ میلادی تا کنون و از پراکندگی جغرافیایی وسیع - آفریقای شمالی، ازمیان، آسیای مرکزی و البته غیر از قسمت‌هایی از جنوب و جنوب شرقی آسیا و همچنین نواحی مختلفی در سراسر جهان که به تازگی تغییر مذهب داده‌اند - برای ما ممکن می‌سازد. مطمئناً کسی انتظار ندارد که هنر عراق در قرن نهم میلادی / سوم هجری مشابه هنر هند در قرن نوزدهم میلادی / سیزدهم هجری باشد، اما دستخط عربی و طرح هندسی و اسلیمی در تمام طول این دوره در هنر این کشورها و دیگر سرزمین‌های مختلف اسلامی تکرار شده و در هر دوره و ناحیه‌ای پی در پی باز تفسیرهایی [جدید] به خود گرفته است.

یکی از خیال‌بافی‌های معمول درباره‌ی هنر اسلامی این است که این هنر به وسیله‌ی ترس و وحشتی عمیق از

تهی بودن مشخص می‌شود و در نتیجه هنرمندان این سبک از هر سطح بدون تزییناتی دوری می‌جویند. هرچند این سخن تعبیری اغراق‌آمیز کلی‌گویی است، ولی سطوح بسیاری از موضوعات اسلامی اساساً پوشیده از تزیینات - اغلب در مقیاس‌های کوچک و به صورت ترکیبی از انواع مختلف تزیینات - هستند. در گالری‌ها یا عکس‌ها، ممکن است فقط یک قسمت از شیئی پیر از تزیین دیده شود، اما در این کتاب می‌توانیم جزییات پنهان این آثار را بررسی و سبک، تکنیک و برنامه‌ی شمایل‌نگارانه در آن‌ها را بهتر درک کنیم. به علاوه، می‌توانیم با تشخیص موضوعات تصویر شده بر روی طیفی از اشیای مختلف، تمایلات و دل‌مشغولی‌های فرهنگ‌هایی که این قطعات را تولید کرده‌اند، درک کنیم.

همان‌طور که درباره‌ی وحشت از فضای خالی شایع است، در هنر اسلامی این نظریه نیز وجود دارد که تصویرسازی پیکره‌ای در این هنر ممنوع است. در هیچ کجای قرن و سبک ادب آسمانی مسلمانان، درج نشده که بازنمایی دوباره از انسان‌ها و حیوانات ممنوع است. افزون بر این هیچ حد و روایتی نیز از حضرت محمد (ص) درباره‌ی این ممنوعیت وجود ندارد. تصویر انسان هرگز در قرآن که کلام خدا و در نتیجه منبع شرع است وجود ندارد و همین رویه در هنر تداوم یافته است.

چهره‌های انسانی و حیوانی در معماری‌های مذهبی مانند مساجد و بناها، به موارد کاملاً استثنایی، به هیچ وجه وجود ندارد. با این حال بر روی موضوعاتی که برای استفاده‌ی مادی و روش ساخت‌وساز شدند، نظیر کتاب‌های علمی، تاریخی و شعر، مناسبات ورودی شهرها و قصرها تصویر انسان و حیوان به وضوح وجود داشتند. انواع تصاویر انسان، حیوان و تنوعات گیاهی که در هنر اسلامی دیده می‌شود، پنجره‌ای به دنیای محیط و علائق مردمی که آن‌ها را خلق کرده‌اند می‌گشاید. تصاویری از سرگرمی‌های مفرحی مانند شکار، باد نواختن موسیقی و رقص در بسیاری از اشیاء دیده می‌شوند. نشانه‌هایی از برج‌های دوازده‌گانه و نمادهایی از خورشید و ماه نشانگر جذابیت آسمان‌ها و قدرت پروردگار هستند، و تصویر حیوانات، چه به صورت واقعی و چه به صورت تخیلی، به وفور در هنر اسلامی وجود دارند. طبیعت نیز، معمولاً بدون هیچ گونه دلالت حالت روایی یا شمایل‌نگارانه‌ای، تصویر شده است. در زمان‌های مشخص، هنرمندان و صنعتگران در دنیای اسلام، مسیحیان یا مردم غیرمسلمان دیگر را به تصویر کشیده‌اند. نیز از آنجایی که افراد روحانی نقش مهمی را در بسیاری از دربارهای اسلامی داشته‌اند هنرمندان مأموریت داشته‌اند تا تک‌چهره‌ی آن‌ها را به تصویر بکشند.

همه‌ی اشیایی که در این کتاب مشاهده می‌کنید، به مجموعه‌ی موزه‌ی بریتانیا تعلق دارند. فرش‌ها، منسوجات، البسه و البته نمونه‌هایی از شاهکارهای عظیم معماری در این مجموعه غایب هستند بنابراین، به رغم اهمیت‌شان در هنر اسلامی، در اینجا نامی از آن‌ها برده نشده است. این کتاب به صورت موضوعی فهرست‌بندی شده تا اشیاء، با وجود تنوع منابع جغرافیایی و دوره‌های مربوطه، در کنار یکدیگر قرار گیرند. این کتاب قصد دارد تا همانند یک سفره‌ی زیبای شرق میانه، نمونه‌ای از تصاویر متنوع را در اختیار خواننده قرار دهد. هدف از این کتاب علاوه بر تأکید بر وجوه هنری-تاریخی، نشان دادن رقص است که از در دست داشتن یک کاسه‌ی سفالی یا ابروی فلزی جواهرنشان اسلامی، یا بررسی یک نقاشی مینیاتر، ذره‌بین به فرد دست می‌دهد. ذوق و تخیل خلق کرده‌اند فراتر از تصویر است. نمونه‌هایی که در اینجا به تصویر درآمده‌اند در اصل به هنرمندان بخشیدن به صاحبانشان تولید شده‌اند، لذتی که می‌توانیم در این دوره بی‌کم و کاست از آن برخوردار شویم.

نکته: اندازه‌ی اشیایی به تصویر درآمده در این کتاب و شماره‌ی ثبت آن‌ها در موزه‌ی بریتانیا در صفحات پایانی ذکر شده‌اند.

هنر اسلامی چیست؟

آنچه که در اینجا از آن‌ها بحث می‌شود دارای پیشینه‌ی تاریخی بسیار دیرینه‌ای است. هنر اسلامی شامل هنر سراسری، معماری، کوزه‌گری، مردابی و جلیقه‌های است. دوره‌ی طلایی که بر این قلمروها حکومت می‌کردند، در مورد سرشناس را می‌توان گفت و گنجینه‌ی گسترده‌ای است و تناوب و تنوع در تزیینات و سبک‌های شهری ممکن است عقیده را ایجاد کند که تنها چیزی که در زندگی هنرمندان آن‌ها وجود نداشته صلح و صفا بوده است. در واقع، به هم این آشفتگی ظاهری و حتی در دوره‌هایی که فروپاشی‌ها و سیاه‌رخ داده است، هنرمندان آثار بسیار عالی و طرح‌های بسیار بدیعی را خلق کرده‌اند که با نوشته‌ها و نقش‌مایه‌ها سفید و زیبا تزیین شده بودند.

شاید تصور کنیم اشیای تزیین شده توسط چینی‌ها و ژاپنی‌ها فقط تحت تاثیر هنر شرق آسیا بوده‌اند اما وجود دست‌نوشته‌های عربی ارتباط آن‌ها را با سرزمین‌هایی که اسلام در آن‌ها حکمفرما بوده نشان می‌دهد. عربی به عنوان زبان قرآن نزد مسلمانان احترام زیادی دارد. قرآن کلام الهی است که به وسیله وحی (یعنی ابلاغ شده و تفسیر الهی) است و تنها چیزی که ممکن است در آن تغییر کند، شکل حروف آن است. حضرت محمد (ص) وحی الهی را در قرن

هفتم میلادی دریافت کرد. پس از رحلت ایشان در ۶۳۲ پس از میلاد، یعنی زمانی که آیات نوشته شده، اعراب در شمال آفریقا و خاورمیانه از ۲۸ حرف الفبای عربی استفاده می‌کردند. بقی زبان‌های ناحیه از جمله پارسی، ترکی و اردو نیز با حروف عربی نوشته می‌شدند، که حروفی اضافی نیز برای بیان صداها و خاص این زبان‌ها به آن‌ها اضافه شد. به دلیل ظاهر و قابلیت شکل‌گیری حروف عربی و تمایل آشکار مسلمانان اولیه به اشاعه‌ی فرهنگ خود در میان اقوامی که بر آن‌ها تسلط یافته بودند، از ابتدای رواج اسلام ویژگی‌های تزیینات نسخ مکتوب مورد تحسین قرار گرفت و به کار برده شد.

علاوه بر نوشتار عربی، یک نوع از پیچش تاکی، معروف به اسلیمی، از طرح‌های تزیینی اصلی اسلامی است. با این تزیین که در طرح قدیمی طوماری به وجود آمد و اسلام از طریق برگ‌کنگری نواحی مدیترانه‌ی شرقی که زمانی جزو سرزمین‌های رومیان بود، باعث به وجود آمدن اسلیمی شد. بافتن این شاخص جدیدی در دوره‌های مختلف اسلام شد. طرح اسلیمی بر مبنای شکل گیاه عشقه و به صورت پیچش تاک در ترکیب با اشکال مختلف گل‌ها و برگ‌ها به صورت دوتایی - متفک یا در کنار هم - شکل گرفته است.